

- цивільний процес, міжнародне приватне право» / Є.А. Греков. – К. : Б., 2007. – 20 с.
7. Правовий статус суб'єктів авторського права на твори архітектури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intellect21.cdu.edu.ua/?p=326>.
  8. Бірюков І.А. Цивільне право. Частина перша : [курс лекцій] / І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка, О.О. Підпригора. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – 196 с.

ОХОРОНА УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ ТА ВИШИВАНКИ ПРАВОМ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Попова Н.О.

*к.і.н., доцент, зав. кафедри ІВ та ЦПД,
Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького*

Сьогодні українська вишиванка, без якої не обходиться жодне національне свято, є невід'ємним елементом гардеробу кожного громадянина України. Однак українська вишиванка – не тільки деталь українського національного костюма, але й відомий в усьому світі модний український бренд.

Українські дизайнери та народні майстри активно експортують свою продукцію за кордон. А саме: Франція, Велика Британія, Італія, Німеччина, Росія, Канада, США і навіть Непал є поціновувачами українських вишиванок [1].

Утім така популярність вишиванки зумовила появу псевдоукраїнських вишиванок з Китаю та інших азійських країн, а також призвела до копіювання орнаментів українських народних вишиванок відомими будинками моди: Гучі, Валентино, Готьє, Гальяно та ін.

Отже, виникає питання, яким чином можлива охорона традиційного народного орнаменту українських вишиванок від копіювання з комерційною метою дизайнерами та майстрами інших країн.

Оскільки декоративне ткацтво є об'єктом інтелектуальної власності, а саме авторського права, пропонуємо розглянути охорону української народної вишивки та вишиванки правом інтелектуальної власності.

Перш ніж перейти до дослідження інструментів правової охорони вишиванок, потрібно розібратися з понятійним апаратом і з'ясувати, що таке вишивка і вишиванка?

Вишиванка або вишиванка — новітня назва народної русинської (української й білоруської) сорочки, прикрашеної орнаментованою вишивкою. Важлива складова українського національного вбрання. Поділяється на жіночі й чоловічі сорочки. Має спільне походження з вишитими сорочками слов'янських народів Східної та Центральної Європи [2].

Українська вишивка – один із видів народного декоративного мистецтва українців; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, шкірі, виконане різними ручними або машинними швами; один із найпоширеніших видів ручної праці українських жінок. Вишивку вживають в українському народному побуті передусім на предметах одягу, в основному на жіночих і чоловічих сорочках. Крім того, вишивки поширені на предметах домашнього вжитку, таких як наліжники, обруси, наволочки, рушники тощо [3].

Отже, вишиванка – це сорочка, прикрашена орнаментом. Оскільки вишиті сорочки притаманні багатьом слов'янським народам, то варто розглядати охорону не тільки вишитої сорочки (вишиванки), а саме традиційного народного орнаменту (вишивки), яким прикрашали сорочки.

Проаналізувавши старовинні та сучасніші зразки вишивок, науковці стверджують, що кожен регіон України має свій унікальний орнамент вишивки, які між собою відрізняються за типовими для них візерунками, орнаментами і символами, техніками і кольорами. І хоч чітких меж використання певної техніки вишивки ніколи не було (бо люди, спілкуючись, передавали, навчали один одного особливостям ремесла свого краю) та все ж одна виокремити ті головні риси, які відрізняли одну область від іншої [4].

Така різноманітність орнаментів та технік виготовлення українських вишиванок ускладнює вибір єдиного відповідного механізму правової охорони. Розглянемо декілька можливих варіантів охорони українських народних вишиванок правом інтелектуальної власності.

Враховуючи міжнародний досвід правової охорони традиційних виражень культури (далі – ТВК) та традиційних знань (далі – ТЗ) існують два підходи: «позитивний» і «захисний», які є взаємодоповнювальними [5].

У межах позитивного підходу система інтелектуальної власності дає право носіям ТЗ та ТВК отримати на них права, розвивати свої ТЗ та ТВК, контролювати їх використання третіми сторонами й отримувати вигоду від їх використання з комерційною метою.

«Захисна охорона» направлена попередити незаконне отримання права ІВ третіми сторонами [5].

У контексті позитивного підходу охорони ТВК та ТЗ використовують авторське право, промисловий зразок, географічне зазначення, торговельні марки, тощо.

У контексті захисної охорони може бути створена спеціальна база даних по ТЗ та ТВК.

Розглянемо по черзі наведені вище способи правової охорони.

Авторське право. Ремесла захищені законом України «Про авторське право і суміжні права» завдяки їх художнім елементам. Відповідно до Ст. 8 ЗУ «Про Авторське право і суміжні права», об'єктами авторського права є «твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо» [6].

Оскільки вишивка відноситься до декоративного ткацтва, вона є об'єктом авторського права. Однак важливо мати на увазі, що авторське право не захищатиме спеціальні технології та методи створення вишиванки, охорона поширюється лише на художні елементи вишивки, на орнамент, кольорову гаму. Тобто, якщо ми говоримо про охорону вишиванки (вишитої сорочки), то авторське право охоронятиме лише художні елементи сорочки, такі як унікальні візерунки, орнаменти, декоративні елементи, і не буде поширюватись на охорону сорочки.

Промисловий зразок. Зовнішній вигляд, дизайн вишиванки (вишитої сорочки) можна захистити за допомогою промислового зразка.

Однак відповідно до Ст. 6 ЗУ «Про промислові зразки», «промисловий зразок відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим» [7].

Ось тут ми маємо проблему з патентуванням народних вишиванок, оскільки орнамент вишиванок не є новим. Орнаменти вишиванок відомі не одне століття і передаються з покоління в покоління. У цьому випадку промисловий зразок не відповідає критеріям новизни, і такий патент можна анулювати. Ми маємо на увазі традиційну українську вишиту сорочку з використанням стародавнього українського орнаменту. А не сучасну дизайнерську вишиванку, яка оздоблена орнаментом, що є власним напрацюванням дизайнера. Таким чином, наявність особливого власного стилю дизайнера вважається новим й оригінальним, тому може бути зареєстровано як промисловий зразок.

Торговельні марки. Торговельні марки покликані ідентифікувати товар або послуги одного виробника від товарів і послуг іншого виробника. Оскільки, кожен регіон України має власний орнамент вишивки, то можлива реєстрація колективної торговельної марки, яку можуть використовувати майстрині з різних регіонів, що створюють вишиванки, використовуючи традиційний український орнамент. Зокрема Ст. 5 ЗУ «Про знаки для товарів та послуг» зазначено, що «право на одержання свідоцтва у порядку, встановленому цим Законом, має будь-яка особа, об'єднання осіб або їх правонаступники» [8].

Географічне зазначення (далі – ГЗ). Поряд з торговою маркою мету розпізнавання й ідентифікації товарів виконує і географічне зазначення, яке вказує на походження товару з певного регіону або країни. Вказівка на таке походження інтерпретується у споживачів з особливими характеристиками товару, що виникли під впливом природних факторів або традиційного для цієї території способу виробництва [9].

Враховуючи розмаїття українських народних орнаментів з їх регіональними особливостями, можемо говорити про реєстрацію ГЗ орнаментів української вишивки для кожного регіону окремо. Однак це може суперечити суспільним інтересам, оскільки буде перешкоджати майстрам з інших областей створювати вироби, використовуючи орнаменти та техніки вишивок інших регіонів.

На нашу думку, як ГЗ можливо зареєструвати Решетилівську вишивку «білим по білому», яка вже давно є візитівкою Полтавського краю. Міністерство культури включило її до нацпереліку нематеріальної культурної спадщини України. Також як ГЗ можна

заресструвати Борщівську вишиванку, особливість якої полягає в чорному кольорі її вишивки і яка притаманна Тернопільському краю. Наразі в Тернополі відкрита “Школа Борщівської народної сорочки”, яка продовжує плідно працювати.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можемо стверджувати, що правова охорона української вишивки й української вишиванки можлива в межах існуючого законодавства з інтелектуальної власності. А саме: авторським правом та суміжними правами, промисловими зразками, торговельними марками, географічним зазначенням тощо. Однак жоден із перелічених законів не може надати повну і всебічну охорону українській народній вишивці і вишиванці, також важливим є дотримання балансу між суспільними інтересами громади та інтересами правласників. Для забезпечення такого балансу та для правової охорони ТЗ та ТВК, на нашу думку, доцільно створити спеціальний закон (*sui generis*).

Список використаних джерел:

1. Як українська вишиванка підкорює світ. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-44135232>
2. Українська вишиванка. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вишиванка>
3. Українська вишивка. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_вишивка
4. Вишиванка як унікальний код твого краю. Від Луганська до Львова – особливості вишиванок кожного регіону. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/ukraine/43776>
5. Интеллектуальная собственность, генетические ресурсы, традиционные знания и традиционные выражения культуры. – WIPO. – 2015. – 52 с.
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
7. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>
8. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». – Електронний ресурс. – Режим ддоступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>
9. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14>